

О. А. Пушкар, кандидат юридичних наук, адвокат

ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В РОЗВИНеноМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Стаття присвячена розробці напрямів формування державної інформаційної політики в розвиненому інформаційному суспільстві. У статті розкрито положення, що найефективнішим демократичним механізмом впливу на владу є механізм публічного висловлювання громадської думки чи механізм громадської політики. З'ясовано, що свобода публічного вираження та ступінь впливу на владу громадської думки розглядаються як загально визнані критерії оцінки політичної та інформаційної систем будь-якої держави, показниками сформованого громадянського суспільства. Визначено, що для вирішення зазначених завдань провідну роль покликана відігравати держава. Встановлено, що інформаційна політика має стати багатofункціональним комплексним завданням державного управління, систематизованою в єдиній концепції державної інформаційної політики України.

З'ясовано, що постійна інформаційна взаємодія між громадянським суспільством та державною владою, між різними адміністративно-територіальними та національними утвореннями, між усіма гілками та структурами державної та місцевої влади є найважливішою умовою сталого розвитку держави, збереження її єдності та цілісності.

Встановлено, що система інформаційної безпеки України, що створюється і вибудовується вже протягом десяти років, принесе позитивні результати в тому випадку, якщо доступ до інформації та використання її будуть упорядковані насамперед законодавчим чином, а сама інформація перестане бути способом масового епатажу аудиторії, стане засобом та умовою формування масової свідомості росіян, інтегрування суспільних сил на основі загальнонаціональних інтересів.

Визначено, що важливою частиною державної інформаційної політики є інформатизація регіонів. Встановлено, що регіональні аспекти державної інформаційної політики мають для України особливу значущість. Надано визначення поняттю «інформаційна політика територіальних органів управління», при якому необхідно дотримуватися комплексного підходу, заснованого на міждисциплінарному синтезі та взаємодоповнюваності наукових методів. Встановлено, що такий підхід дає можливість розвинути розуміння інформаційної політики територіальних органів управління як системи цілеспрямованих заходів адміністративно-управлінського характеру зі збирання, одержання, аналізу, зберігання, поширення та використання інформації, спрямованих на реалізацію інтересів місцевої територіальної одиниці.

Ключові слова: державна інформаційна політика, інформаційна відкритість, інформаційне суспільство.

O. A. Pushkar. Formation of state information policy in a developed information society

The article is devoted to the development of directions for the formation of state information policy in a developed information society. The article reveals the position that the most effective democratic mechanism of influence on the government is the mechanism of public expression of public opinion or the mechanism of public policy. It is found that freedom of public expression and the degree of influence on the government of public opinion are considered as generally recognized criteria for assessing the political and information systems of any state, indicators of a formed civil society. It is determined that the state is called upon to play a leading role in solving these tasks. It is established that information policy should become a multifunctional complex task of public administration, systematized in a single concept of the state information policy of Ukraine.

It is found that constant information interaction between civil society and state authorities, between various administrative-territorial and national formations, between all branches and structures of state and local authorities is the most important condition for the sustainable development of the state, preserving its unity and integrity.

It is established that the information security system of Ukraine, which has been created and built for ten years, will bring positive results if access to information and its use are regulated primarily by law, and the information itself ceases to be a way of mass shocking the audience, and becomes a means and condition for the formation of mass consciousness of Russians, the integration of public forces on the basis of national interests. It is determined that an important part of the state information policy is the informatization of regions. It is established that the regional aspects of the state information policy are of particular importance for Ukraine. The concept of "information policy of territorial government bodies" is defined, in which it is necessary to adhere to a comprehensive approach based on interdisciplinary synthesis and complementarity of scientific methods. It has been established that this approach makes it possible to develop an understanding of the information policy of territorial government bodies as a system of targeted administrative and managerial measures to collect, obtain, analyze, store, disseminate and use information aimed at realizing the interests of the local territorial unit.

Key words: state information policy, information openness, information society.

Постановка проблеми. Інформація є найважливішим засобом організації та регулювання приватного та суспільного життя. Україна існує в розвиненому інформаційному суспільстві. Разом про те, у процесі виявляються протиріччя. Необмежені можливості впливу інформаційної політики на людину та суспільство нерідко використовуються на користь корумпованих спільнот, політичних угруповань чи окремих осіб.

Оголосивши інформаційну відкритість, Україна практично не змогла забезпечити власну інформаційну безпеку, протистояти тому інформаційному валу, який обрушився на країну. Вона не зуміла адекватно відреагувати на зміни, що відбуваються, і запропонувати навколишньому світу свою форму комунікацій, свою інформаційну картину, своє пояснення того, що відбувається. Виникла об'єктивна необхідність захисту національних інтересів країни в інформаційній сфері, у створенні умов, що забезпечують інформаційну безпеку особистості, всіх соціальних верств суспільства. Це потребує проведення державної інформаційної політики на користь суспільства, створення політико-правового та громадського регулювання інформаційними потоками, засобами масової інформації (ЗМІ), розвитку сучасних інформаційних технологій, захисту інформаційних ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні дослідники знаходять витoki та методологічні основи інформаційного суспільства в епосі просвітництва, у подальших дослідженнях філософських проблем еволюції людського розуму, технічних та наукових знань та перспективах технічного та господарського прогресу цивілізації (роботи Ж.-А. Де Кондорсе, А. Сен-Симона та Дж. Ст. Міллера, О. Конта).

Американський учений XX століття Д.Рісмен розробив теоретичну концепцію постіндустріального (інформаційного) суспільства (1958 р.), у якій осмислюється новий етап розвитку сучасних суспільств. Методологічні засади формування інформаційного суспільства визначив Ж. Фурастьє (1949 р.), ідею «паст-мас-консьюмерного суспільства» обгрунтували Г. Канн та Е. Венер (1967 р.), основні характеристики інформаційного суспільства дав А. Турен (1969 р.). Маршалл Маклюен запровадив поняття «електронне суспільство» і визначив місце електронних засобів сполучення або комунікації в сучасній культурі. Американці Е. Тоффлер і З. Бжезинський розглянули сферу послуг з обробки інформації та поширення знань за допомогою інформаційних технологій як основну ознаку інформаційного суспільства (1970 р.). На думку іншого американського вченого Д. Белла, інформаційні технології створюють унікальні можливості для розвитку демократії та громадянського суспільства. Японський соціолог Й. Масуда розглядає інформаційне суспільство як суспільство найповнішої реалізації права і свободи особистості інформаційної сфері (1983 р.).

Дослідження політичних процесів у другій половині XX століття змусило по-новому поглянути на роль інформації у цих процесах. Кожен із дослідників звертав увагу до роль інформації у взаємодії елементів політичної системи: Д. Істон (системний підхід), Г. Алмонд (структурно-функціональний), М. Дюверже (інституціональний), У. Розенбаум (культурологічний). Використовуючи інформаційно-кібернетичний підхід, Карл Дойч аналізував політичну систему як сукупність інформаційних потоків, що визначаються рівнем політичних суб'єктів, ролями, які вони виконують, завданнями, що вирішуються, особливостями переробки, передачі, зберігання інформації. Цей підхід дозволяє розглядати редакції сучасних засобів як кібернетичні системи.

Значний внесок у вивчення ролі засобів масових комунікацій у політичній системі зробила Франкфуртська школа. Представник цієї школи Ю. Хабермас зазначав, що громадськість, яка одночасно структурується і багато в чому керована засобами масової інформації, стає «ною категорією впливу». Політичну систему, що ґрунтується на раціональному обговоренні громадянами суспільних проблем, він назвав «деліберативною демократією». Оригінальний підхід до дослідження інформації та політики представлений у працях П. Бурдьє, який розглядав журналістику як особливе соціальне поле, що залежить від поля політики, але підпорядковує його своїй медіатичній логіці.

Аналіз ступеня вивченості проблеми показує, що вчені доклали чимало зусиль для розвитку теорії інформатизації. Так, У. Шрамм, Ф. Сіберт і Т. Пітерсон вперше виділили чотири типи суспільного статусу комунікативних засобів, зумовлених певними типами політичних систем та власності: авторитарний, лібертаріанський, соціально-відповідальний, радянський. Теорії масових комунікацій розглядаються Денисом Макуейлом.

Постановка завдання. Розробити напрями формування державної інформаційної політики в розвинутому інформаційному суспільстві.

Виклад основного матеріалу. Розглянуто проблеми взаємодії інформаційних та політичних процесів. Виявляючи характер цієї взаємодії, ми зазначаємо, що сфера політичних відносин є однією з найважливіших, від якої багато в чому залежать темпи та характер інформаційної модернізації суспільства. Показано, що інформатизація в Україні пов'язана, своєю чергою, з процесами модернізації суспільства. Модернізація аналізується як чинник як моральних, технологічних, соціальних, а й інформаційних інновацій. Одним із найважливіших показників зміни способу життя у другій половині XX століття було розвиток та використання у низці розвинутих країн нових інформаційно-комунікаційних технологій. Відбулася зміна ставлення до інформації, розширилися можливості одержання та застосування інформації завдяки інституту засобів масової комунікації [1, 2, 3]. У міру модернізації відбувається формування правової регламентації інформаційної політики держави. Крім того, відбувається трансформація способів, моделей та форм владного регулювання інформаційних потоків, що поширюються у суспільстві.

Отримання належної інформації стає специфічною метою будь-яких суб'єктів, які діють у політиці та зацікавлені у впливі на владу. Свобода інформації є одним із засад демократичної політичної системи. Взаємодія інформаційних і політичних процесів у перехідних суспільствах, що модернізуються, носить, як вказується в параграфі, суперечливий характер, в силу того, що в цих суспільствах тривалий час взаємодіють традиційні

та модернізаційні інститути, способи владних дій, моделі відносин, цінності тощо. Це і конфліктність перехідних епох. Діяльність розглядаються як об'єктивні, і суб'єктивні чинники конфліктів.

Управління інформаційним середовищем є ключем до управління суспільством. Впровадження новітніх інформаційних та комунікаційних технологій та інформатизація на їх основі державного управління – один із пріоритетних напрямів інформаційної політики сучасної держави. Це підвищує ефективність інформаційного обслуговування населення, діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування,

Основу правової системи у сфері поширення інформації має скласти спеціальне інформаційне законодавство. Ця нова галузь законодавства покликана забезпечити регулювання відносин в інформаційній сфері при створенні, русі та споживанні інформації в суспільстві та державі.

У разі модернізації української політичної системи утворюється об'єктивна потреба у зміні проведеної державою інформаційної політики задля забезпечення суспільства достовірною інформацією, для реалізації права кожного громадянина інформацію. Саме вільна циркуляція інформації у соціальних зв'язках дозволить громадянину не залежати так жорстко, як це було раніше, від державних структур, а поряд з економічною самостійністю (правом власності) створюватиме повніші гарантії задоволення його інтересів. Право на інформацію все більше перетворюється на специфічне «супер право», бо лише в рамках системи знань людина здатна реалізувати свої права: знання допомагають їм стати невід'ємними.

Можна стверджувати, що права, свободи та інформація взаємозалежні: чим більшою мірою людина поінформована, тим більш активно і свідомо вона може брати участь у управлінні справами суспільства та держави. Від інформації залежать виборчі права, свобода думки, слова. За допомогою повноцінного інформаційного середовища створюється підґрунтя для ефективних політичних рішень. У міру просування нашого суспільства до більш стійких демократичних норм та інститутів роль інформації у реалізації прав та свобод громадянина зростатиме. Реалізація цього завдання багато в чому залежить від здатності громадян контролювати цей процес, їх уміння відстоювати свої права на отримання достовірної інформації, від їхньої правової грамотності.

На нашу думку, інтенсивний розвиток інформаційної сфери все більш помітно впливає на внутрішню політику держав, інформація стає все більш значущим ресурсом державного регулювання суспільними процесами. Ступінь реалізації цієї можливості залежить від типу політичної системи – взаємодії сучасних політичних інститутів українського суспільства, політичних відносин, що складаються, і рівня політико-правової культури сучасного українського суспільства. Регулюючи інформаційний простір сучасної України, держава зачіпає в сучасних умовах інтереси кожного громадянина та всього суспільства. Характер інформаційної взаємодії, який визначається державною інформаційною політикою, є також основою встановлення тих чи інших взаємин на міжнародній арені.

У сучасних суспільствах інформація, право і політика утворюють складну, діалектичну взаємодію, яка набуває специфічних рис в українському суспільстві на рубежі XX і XXI століть.

Інформація сприймається як найважливіший ресурс демократизації, як успішного проведення модернізації і інструмент впливу на державу і суспільство. Найважливішою умовою цього є усвідомлення особистістю своїх інтересів та свого права на владу. Якщо між владою та громадянами здійснюються партнерські відносини, то створюються умови формування соціальної та політичної активності громадян, політичної соціалізації, тоді державні та недержавні засоби масової інформації виступають засобом залучення людини у владні відносини та одночасно стають засобом обмеження політичної влади, корегують форми та способи її здійснення.

Звдання надання інформаційних послуг населенню як одне з основних завдань влади є принципово новим для України підходом до проблеми взаємодії та взаємовідносин між суспільством і владою. Це робить необхідним створення стійкого механізму надання владою інформаційних послуг суспільству, створення законодавчого, організаційного, матеріального та технологічного забезпечення, вирішення комплексних проблем формування та розвитку єдиної системи інформаційного законодавства України, національної інформаційно-комунікаційної інфраструктури та системи інформаційних ресурсів, інформатизації та впровадження сучасних інформаційних технологій, регулювання та розвитку внутрішнього та зовнішнього ринків інформаційної продукції та послуг, міжнародного інформаційного обміну та інтеграції у міжнародний інформаційний простір, інформаційну безпеку.

Найефективнішим демократичним механізмом впливу на владу є механізм публічного висловлювання громадської думки чи механізм громадської політики. Саме свобода публічного вираження та ступінь впливу на владу громадської думки розглядаються як загально визнані критерії оцінки політичної та інформаційної систем будь-якої держави, показниками сформованого громадянського суспільства. Для вирішення зазначених завдань провідну роль покликана відігравати держава. Інформаційна політика має стати багатофункціональним комплексним завданням державного управління, систематизованою в єдиній концепції державної інформаційної політики України.

Постійна інформаційна взаємодія між громадянським суспільством та державною владою, між різними адміністративно-територіальними та національними утвореннями, між усіма гілками та структурами державної та місцевої влади – найважливіша умова сталого розвитку держави, збереження її єдності та цілісності.

ЗМІ розглядаються нами як установи, які створені для відкритої, публічної передачі за допомогою спеціального технічного інструментарію різних відомостей будь-яким особам. У демократичному суспільстві найважливішим соціально-політичним завданням засобів масової інформації стає масове впровадження цінностей, що ґрунтуються на повазі закону та прав людини, а також навчання громадян мирному вирішенню конфліктів. ЗМІ можуть бути пропагандистом державної політики та організатором громадян на загальнодержавні справи. Крім того, ЗМІ відповідальні за психологічний клімат у державі, за почуття національної гідності, віру людей у себе та свою державу. Тому держава зацікавлена у державній підтримці та державному регулюванні ЗМІ.

Особливе місце приділяється методам та засобам політичного впливу засобів масової інформації. Один із найважливіших засобів політичного впливу ЗМІ – визначення тем та напрямів дискусій, що концентрують увагу громадськості та уряду. ЗМІ – це і передавачі суспільних інтересів, і творці політики. Водночас, найвищим критерієм їхньої діяльності, найвищим благом, яке вони мають захищати незалежно від своїх політичних переваг, мають бути інтереси всього соціуму в цілому, який сприймається як нерозривна частина світової спільноти. Саме захисту цих інтересів мають бути підпорядковані інформаційні тактики та стратегії будь-яких ЗМІ, і з цих позицій вони мають сприймати будь-які інтереси та думки. У цьому сенсі в їхню діяльність може і повинен втручатися уряд, щоб зберегти ці пріоритети та цінності, запобігти політиці від руйнівних наслідків діяльності мас-медіа, які намагаються монополізувати інформаційний та політичний простір.

ЗМІ виконують важливу роль реалізації державної та недержавної інформаційної політики, є найважливішим інструментом формування нового інформаційного простору; в цій якості вони використовуються інститутами та суб'єктами політичної системи, на користь політичної влади та корпоративних соціальних відносин. Потреби становлення громадянського суспільства та демократичної політичної системи об'єктивно ставлять перед Україною такі завдання: створювати правове поле функціонування ЗМІ та контролювати поведінку ЗМІ у межах чинного законодавства; створювати цивілізовані ділові внутрішньокорпоративні (внутрішньоцехові) відносини; розробляти напрями розвитку інформаційної політики на ближню та далеку перспективу; забезпечувати рівні можливості доступу всіх верств населення до інформаційних ресурсів, інтегрування країни у світову інформаційну спільноту, науково-технічний прогрес у галузі інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Держава повинна сприяти інформаційній безпеці особистості, суспільства в цілому.

Заходи державного захисту, вбудовані у певну систему, стануть гарантом від негативного, руйнівного, дисфункціонального впливу інформації, що розповсюджується за допомогою ЗМІ, Інтернету, реклами та іншими способами. У сучасному українському суспільстві переважає прагнення політичної влади до захисту власної інформації та власного інформаційного простору. Це, безумовно, важливе завдання, проте в суспільстві, що модернізується, і в умовах глобалізації пріоритетом є не обмеження інформації, а її максимальна доступність, можливість отримання, а також адаптація населення до інформації, що приходить з інших країн і регіонів. Отже, свобода масової інформації є однією з найважливіших гарантій інформаційної безпеки, по-перше, тому що вона забезпечує доступ громадян до повної, всебічної та достовірної інформації, по-друге, захищає громадську та індивідуальну свідомість від впливу пропаганди та інших форм маніпулювання; третіх, стимулює накопичення, оновлення та передачу інформації всередині соціальної системи. У цьому сенсі інформаційна безпека має розглядатися як сполучна ланка між політикою забезпечення національної безпеки та політикою розвитку інформаційної інфраструктури вільного суспільства.

Інформаційна безпека – це структурна частина ширшої системи. Такою системою об'єктивно виступає національна безпека, взята разом із політичною безпекою. Поняття інформаційної безпеки в теоретичному аспекті, на нашу думку, перспективніше співвідносити з поняттям політичної безпеки, що відкриває можливість оперувати ним як політико-правову категорію. У такому разі стають очевидними політичні пріоритети діяльності щодо створення та зміцнення системи інформаційної безпеки особистості, суспільства та держави.

Однією з характеристик інформаційної війни є стратегічне планування здійснення гуманітарного наступу. У стратегії інформаційного впливу формуються довгострокові цілі та шляхи їх досягнення. Прикладом довгострокового інформаційного впливу в роботі названо глобальне лідерство, що проголошується США, у світовій політиці. Нова роль інформаційного поля та інформаційних засобів викликала до життя серію нетрадиційних воєн, в яких протиборство може приймати різні комбінації. При явному прагненні обмежити або зовсім уникнути збройної боротьби противником можуть бути обрані будь-які засоби та методи: політичні, економічні, фінансові, психологічні, прямі, непрямі, відкриті, приховані та інші.

Система інформаційної безпеки України, що створюється і вибудовується вже протягом десяти років, принесе позитивні результати в тому випадку, якщо доступ до інформації та використання її будуть упорядковані насамперед законодавчим чином, а сама інформація перестане бути способом масового епатажу аудиторії, стане засобом та умовою формування масової свідомості росіян, інтегрування суспільних сил на основі загальнонаціональних інтересів.

Важливою частиною державної інформаційної політики є інформатизація регіонів. Регіональні аспекти державної інформаційної політики мають для України особливу значущість, тому що вона є федеративною державою

з багатонаціональним населенням і великою територією. При визначенні поняття «інформаційна політика територіальних органів управління» ми вважаємо за необхідне дотримуватися комплексного підходу, заснованого на міждисциплінарному синтезі та взаємодоповнюваності наукових методів. Такий підхід дає можливість розвинути розуміння інформаційної політики територіальних органів управління як системи цілеспрямованих заходів адміністративно-управлінського характеру зі збирання, одержання, аналізу, зберігання, поширення та використання інформації, спрямованих на реалізацію інтересів місцевої територіальної одиниці.

Інформаційна політика територіальних органів управління має бути нерозривно пов'язана з основними параметрами економічного, соціального, науково-технічного, культурного та духовного розвитку конкретної територіальної одиниці, а також відповідати внутрішнім та зовнішнім реаліям, в яких вона знаходиться, тобто органічно вписуватись у контекст ситуації – як у локальний, так і у контекст вищого рівня.

Першорядною проблемою державної інформаційної політики визнається побудова регіональних ланок загальнодержавної інформаційно-комунікаційної інфраструктури, що пов'язують високошвидкісними телекомунікаційними каналами органи державної влади та місцевого самоврядування, територіально-розподілені депозитарії державних та недержавних інформаційних ресурсів.

Висновки із досліджуваного матеріалу і перспективи подальших розвідок в цьому напрямку. У регіональному аспекті державна інформаційна політика насамперед має сприяти створенню ефективної системи узгодження інтересів та дій в інформаційній сфері між державними та регіональними органами влади та управління, правовому забезпеченню процесів інформатизації з урахуванням регіональної специфіки, оптимізації вирішення державних завдань (включаючи мінімізацію транзакційних витрат) з інформатизації державного управління в масштабах регіонів та країни в цілому.

Список використаних джерел:

1. Брижко В. До питання сучасної інформаційної політики. *Вісник Академії управління МВС*. 2009. № 2. С. 27-47.
2. Іванченко Ю.М. (2020) Сутність, головні напрями та способи державної інформаційної політики в Україні. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej2/txts/philo/05ijmipu.pdf>
3. Калашнюк Є. Принципи та механізми інформаційної політики Європейського Союзу. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2015. С. 99-101.

References:

1. Brizko, V. (2009), "Do pytannya suchasnoyi informatsiyanoi polityky" ["On the issue of modern information policy"], journal *Visnyk Akademiyi upravlinnya MVS* [Bulletin of the Academy of Management of the Ministry of Internal Affairs], vol. 2, pp. 27-47 [Ukraine]
2. Ivanchenko, Yu.M. (2020), *Sutnist', holovni napryamy ta sposoby derzhavnoyi informatsiyanoi polityky v Ukrayini* [The essence, main directions and methods of state information policy in Ukraine], official site. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej2/txts/philo/05ijmipu.pdf>
3. Kalashnyuk, E. (2015), "Pryntsypy ta mekhanizmy informatsiyanoi polityky Yevropeys'koho Soyuzu" ["Principles and Mechanisms of the Information Policy of the European Union"], journal *Visnyk Kyivs'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka* [Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv], pp. 99-101 [Ukraine]